

xenerais do ulla

Boqueixón 2005

Dirección, coordinación e estudo descritivo

Ovidio Rodeiro Tato

Gonzalo Vilas Rey

Diana Regueira Estévez

Pascual Villaverde Núñez

Darío Fernández Gato

Breogán Mera Cao

Colaborador:

Jesús Fernández Fernández

Asesor Lingüístico

Antonio Sayáns Gómez

Imprime:

Litonor, S.A.L.

Dep. Legal: C-149-2005

Agradecementos

A Asociación Raiña Lupa quere agradecer con moito agarimo a axuda prestada por todas aquelas persoas que colaboraron nesta iniciativa. Isto implica que unha tradición tan coñecida como é o Entroido do Ulla, deixe pegada na nosa memoria e non se convirta nun vago recordo.

Concello de Boqueixón

Asociación Záramo

Asociación de Festexos de Sergude

Raquel Fachal Santasmarinas, de Sergude

Sr. José Pérez Cerdeira, de Sergude

Luz Divina Balado de Luis, de Sergude

Isabel Devesa Tato, de Sergude

Luis Rey Rey, de Sergude

Clube de xubilados (centro sociocultural de Codeso)

Clube de xubilados (centro sociocultural de Lestedo)

Clube de xubilados (centro sociocultural de Ponte Ledesma)

Clube de xubilados (centro sociocultural de Sergude)

Sr. Fondal, de Ponteledesma

Xosé Neira Vilas e Anisia Miranda, de Gres

Sra. Ofelia, de Gres

José M. Iglesias Gómez

José Manuel Abelleira Freiría

Saúdo do Alcalde

Que unha asociación xuvenil como é **Raíña Lupa** de Boqueixón publique o seu cuarto libro nos últimos cinco anos supón para min un motivo de satisfacción e ledicia. De seguro que non hai moitas entidades en Galicia que teñan a capacidade e adicación suficiente para poder levar adiante esta programación cultural, tan ampla no tempo como intensa nos seus contidos.

Ademais, este novo libro está adicado ó Entroido do noso Val do Ulla, que ten unhas características etnográficas tan especiais que o fan único en todo o mundo. **Raíña Lupa** continúa así apostando polo redescubrimento e posta en valor das tradicións da nosa bisbarra e do noso municipio.

O primeiro dos libros publicados por esta asociación foi un tomo onde se estudaron os muíños de auga en Boqueixón como a primeira das preindustrias desta zona, despois tamén editaron unha completa proposta sobre economía, turismo e desenvolvemento sostido para este concello e, posteriormente, un tratado sobre cantigas, xogos e xoguetes populares.

Dende o Concello de Boqueixón sempre apoiaremos as iniciativas que, como estas, traten de evitar que se perdan, superados pola voráxine da modernidade, as nosas tradicións máis peculiares e os elementos máis significativos da nosa cultura popular.

Adolfo Gacio Vázquez,
Alcalde-Presidente do Concello de Boqueixón

Prólogo

Para os que formamos parte da **Asociación Raíña Lupa** de Boqueixón a edición deste libro supuxo a consecución dun proxecto longamente acariñado, que foi o de poder estudar e concretar nunha publicación un dos trazos indetificativos máis singulares da nosa comunidade veciñal do Val do Ulla: o xeito que temos de celebrar o Entroido.

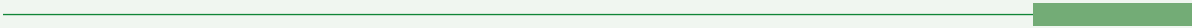
Este traballo permitiunos tamén poder traballar en plena sintonía cos nosos maiores, xa que tivemos que recorrer á súa memoria e experiencia para poder concretar moito máis o significado de cada un dos símbolos e elementos do Entroido, en cada unha das parroquias de Boqueixón.

Agardamos tamén que esta publicación axude a manter vivo o Carnaval en Boqueixón para que non se perda esta gran manifestación da nosa riqueza etnográfica, cultural e histórica.

Xa por último, agradecer o traballo a todos os socios de **Raíña Lupa** que participaron neste proxecto e, sobre todo, ter unha significación moi especial para todos aqueles veciños que nos axudaron achegando as súas vivencias e recordos, xa que sen a súa colaboración este libro non sería posible.

Ovidio Rodeiro Tato

Presidente da Asociación Cultural e Xuvenil Raíña Lupa de Boqueixón

Orixes do Entroido

Pola falta de testemuños escritos non é posible concretar con exactitude a primitiva orixe desta manifestación. Aínda pescudando na historia, nas artes e na tradición popular, non temos revelacións concluíntes sobre esta temática.

A palabra galega *entroido*, ou as súas variantes (*antroido*, *entrudo*, *antruido*, etc.), veñen do latín *introitu*, é dicir, “entrada”, entendendo por tal unha introdución á coresma, sendo o Entroido a festa popular con máscaras, comparsas e bailes que se celebra nos tres días que preceden á coresma. Cómpre dicir que no *Diccionario da Real Academia Galega*, concédesele preferencia á palabra *antroido*, sendo esta a máis utilizada na provincia da Coruña.

Tamén a miúdo é usada para referirse a esta festa cíclica do ano a palabra *carnaval*, que corresponde ó castelán *antruejo*, é que quere dicir “entrada da primavera”, como indicación do fin do inverno. A presenza deste vocablo remóntase alá polo século XV.

Son dúas palabras, *carnaval* e *casnestolendas*, as que se refiren á tolerancia de comer carne en primavera, que derivan en “carne vale”, e atopan o seu sentido na despedida que se lle daba estes días á carne para entrar na abstinencia da coresma.

Etimoloxicamente o Entroido é unha festa que descende dos romanos, festa que os mesmos celebraban en honor a Saturno é que tivo grande influencia no ciclo litúrxico cristián. Entre outras festas celebradas no calendario relixioso destes antepasados tamén destacan as que rendían honras a Lupercalia, Matronalia, Feralia, Terminalia, Ianuaria, Consualia... de aí que certos investigadores defenden que o Carnaval podería tomar algún préstamo destas

Coro de bonitos, entroido en Ponte Ledesma (1948)

festas romanas, xa que nelas a xente danzaba atabiada con significativos e variados enmascaramentos, ademais de coincidir no tempo de celebración (decembro e febreiro) coas nosas datas, sobre estas referencias atopamos manifestacións encontradas, como logo veremos.

Son algúns investigadores os que defenden esta tese pero, con todo, Xosé Mariño Ferro, profesor de Antropoloxía Social da Universidade de Santiago de Compostela, a pesares de recoñecer a existencia dalgún parecido entre o Entroido e os Saturnais romanos, para el non son máis que certos parecidos coma os que pode haber en calquera cultura. Para a defensa desta visión, Mariño Ferro baséase en que nos Saturnais existe unha inversión dos papeis, onde os ricos facían de escravos e os escravos de señores pero, con todo, esta era só unha inversión do estado social, e non había máis ca iso. Outro dato esclarecedor da súa postura encóntrao na data de celebración do noso Entroido, que non coincide coa celebración dos Saturnais romanos, xa que estas cadran cos Santos Inocentes, e ademais non había máscaras.

Moitas destas festas foron perdendo o seu sentido orixinario, sufrindo nos séculos posteriores á Idade Media diversas transformacións, ata ir configurándose paseniñamente a esencia destas manifestacións carnavalescas. Revélanos o rico Entroido medieval un momento histórico no que se consolida en Europa un festa de excesos e inversións, como contraposición a un período de austeridade e sacrificio coñecido como a "Coresma", etapa fixada pola igrexa católica no seu calendario nas vésperas do Mércores de Cinza. Nesta etapa os cristiáns

preparan a paixón, morte e resurrección de Xesús, ritualizándose paradoxicamente o lado demoníaco do ser humano, o mal, o pecado, para exaltar a vitoria final da espirutalidade.

Como dixo o etnógrafo galego Vicente Risco, “pódenselle encontrar ó Entroido todos os precedentes prehistóricos, pagáns e antigos que se queiran, mais o que parece indubidable é que, como tal Entroido, se acuñou na Idade Media e baixo influencia cristiá”.

Esta mesma tese é a que defende o xa citado antropólogo Mariño Ferro, que descarta a pretendida orixe pagán do Entroido e considera que estas festas teñen as súas raíces no cristianismo, tratándose “dunha creación puramente medieval”.

¿Ritos pagáns ou festa medieval? Cando se fala das orixes do Entroido estas son dúas claves que se manexan para buscar as raíces desta celebración en Galicia, mais para Mariño Ferro non hai dúbidas: decántase por unha festa cristiá, onde se pode apreciar que todos os disfraces teñen claramente un significado dentro da cultura medieval, non da antigüidade clásica. Polo tanto, parece que non pertence esta manifestación carnavalesca ó mundo pagán, xa que este era un mundo moito máis puritano, pero existe o tópico en Europa dende hai tempo de identificar carnalidade e sexualidade co mundo pagán. Recoñece Mariño Ferro que “o Entroido é seguramente a festa máis cristiá que existe”.

Ó longo da etapa medieval os carnavais foron adquirindo determinados simbolismos que é preciso desentrañar, enraizándose na nosa cultura popular esta tradición carnavalesca. Trátase de días no que o mundo se pon ó revés, no que a xente muda a súa clase social,

Xenerais, do entroido de Ponte Ledesma (1948)

idade, sexo, regras sociais, valores, etc. Proclámase a inversión de toda regra, facendo que cada quen se sinta desprovisto de regras sociais e cambie o seu espírito, aínda que só sexa por uns días. En definitiva, caracterízase esta festa popular por ser unha época na que se poden romper todas as normas, cambiar de personalidade ou identidade e ironizar as institucións máis asentadas.

Se nos referimos á manifestación carnavalesca dos *Xenerais do Ulla*, unha vez máis nos atopamos con que non se coñecen testemuños escritos para concretar a súa orixe. As primeiras noticias escritas que atopamos sobre esta distinguida tradición popular veñen dadas polo escritor Alfredo Vincenti, no seu libro *"A orillas del Ulla" (Perfís galegos)*, no que relata os acontecementos vividos o Luns de carnaval do ano 1870, no Concello da Estrada, na parroquia de San Estevo de Oca.

A pesar de que non hai investigacións que nos den unha evidencia clara sobre a orixe desta celebración, adóitase escoitar que os Xenerais son reminiscencias dos soldados franceses na época da Guerra da Independencia, cando loitaban pola defensa destas terras, pero tamén hai quen di que ben puideran ter a súa orixe nas Guerras Carlistas, dada a rica vestimenta dos Xenerais.

Entroido en Ponte Ledesma (1948)

O que si está recollido é unha definición dun dos vocablos coñecidos deste típico entroido, como segue, *Xeneral*: máscara da bisbarra do Ulla. Xinete con gorro tipo napoleónico con penacho, medallas, botas e brande un sabre.

Facendo unha reflexión sobre esta festa cíclica da cultura popular, destacable polos seus trazos definitorios e característicos, chegamos á conclusión de que non podería subsistir a pervivencia do Entroido se non fose polo apego que os galegos teñen e demostran á súa terra. De aí que esta antiquísima tradición dos Xenerais do Ulla garde unha expresión simbólica perfecta dos tres elementos da estrutura social galega: a casa, a aldea e a parroquia.

Da casa polo costume que hai de ir de “porta por porta”, dando os vivas en honor a cada cabeza de familia.

Da aldea e da parroquia, como unha necesidade de autoafirmación dunhas parroquias fronte a outras, como concepción tradicional do ente parroquial. Isto vese reflectido nos coñecidos Atranques, nos que cada parroquia ou aldea está considerada como nación independente oposta ás demais, aínda que iso non implique a renuncia ás boas relacións. Esta simboloxía tamén queda reflectido no costume de pedir os traxes dos xenerais ás parroquias veciñas, establecéndose así lazos interparroquiais de veciñanza.

Podemos afirmar que en Galicia o Entroido tradicional ten caracteres moi acusados e diversos, pero non cabe dúbida ningunha de que na celebración destas festas se condensan unhas funcións e significados como vivo reflexo dos sentimentos e preocupacións dun pobo, sendo o carnaval un escenario no que se expresan distintos conceptos que nos axudan a de-

finir a personalidade da comunidade protagonista. O Entroido libera a través da transgresión dos valores sociais as tensións acumuladas na vigorosa observancia de múltiples normas, conscientes e inconscientes, que rexen a vida en sociedade. O Entroido fala sempre en negativo, opoñéndose á norma imperante do resto do ano.

Segundo nos di María del Rosario Castells Vila, natural de Viana do Bolo (doutora en Filosofía e Letras), o home tratou en diversas ocasións de tapar o rostro para a diversión ou ben como unha manifestación lúdica, mantendo que dende a Prehistoria ata os nosos días a máscara estivo vinculada á relixión e á maxia.

De todos os xeitos, é sen dúbida o Entroido a festa máis irreverente do calendario galego e foi por iso que se prohibiu na época franquista. A pesar desta prohibición, o seu espírito mantívose vivo nas aldeas.

Toda esta simboloxía e connotacións fan do Entroido en xeral e dos Xenerais do Ulla en particular unha festa popular de enorme valor antropolóxico, ademais de ser, como espectáculo, un fenómeno sumamente vistoso e digno de presenciar, pola arrogancia dos xenerais e correos a lombo de briosos cabalos.

Xeneral, entroido en Sergude

O Entroido (Xenerais do Ulla)

O Entroido, festa cíclica do ano e con tanta raíz na nosa terra, bríndanos a oportunidade singular para observar os trazos que definen a nosa cultura, polo que temos que facer o esforzo de conservar na memoria e adaptar á práctica corrente aquelas manifestacións que nos identifican e lle dan valor á nosa forma de ser e estar no mundo, acervo cultural digno de presenciar e manter vivo.

Este, e non outro, é o sentido de volver a vista atrás cara os nosos costumes populares, para coñecer as experiencias doutras xeracións, o que para nós supón o coñecemento da cultura rural dos nosos devanceiros, ó mesmo tempo que se ven involucrados na participación activa destas belas tradicións, coñecidas por todos nós na comarca do Ulla como “Xenerais do Ulla”.

A celebración do Carnaval é unha antiquísima tradición das parroquias galegas, sendo Boqueixón unha das zonas da comarca do Ulla que destacou historicamente por realizar unha achega xenuína e diferenciada á vivencia do Carnaval, e onde se segue mantendo viva esta tradición, expresión dunha das manifestacións culturais máis significativas e senlleiras das xentes do noso concello, que segue a conservarse a pesar das transformacións sufridas nos últimos tempos na sociedade rural.

O Entroido galego ten personalidade propia. Sábese que estas festas típicas duraban dezasete días pero, hoxe por hoxe, polo xeral só se celebran os tres días grandes: Domingo, Luns e Martes de Entroido.

Se falamos do Entroido galego en xeral non nos podemos esquecer de facer unha alusión ó que noutros tempos se coñecía como calendario do Entroido; co paso do tempo,

moitas destas celebracións fóronse perdendo, aínda que nalgunhas zonas de Galicia aínda se conservan parte delas, como en certas zonas de Ourense. Neste senso cabe sinalar que o Carnaval comezaba co “Domingo Fareleiro”, que ten lugar dúas semanas antes da data sinalada para as festas, chamado así porque este día os mozos lle botaban fariña ás mozas, e tamén emporcaban a todo o que pasaba por diante con borralla, ferruxe dos potes, etc.

Viña logo o “Xoves de Compadres”, protagonizado polos mozos que facían un boneco de palla (“compadre”) espetado nun longo varal, vestido con prendas roubadas. Os homes tiñan que intentar rouballo para queimalo. Este día celebrábase nas semanas anteriores ós días grandes. Mencionar tamén o “Xoves de Comadres”. Nalgunhas zonas estes dous días intercambiábanse, namentras que noutras se celebraban o mesmo día. Neste día do que estamos a falar cambian os papeis, e son os homes os que fan “unha comadre” que as mulleres teñen que roubar. Vicente Risco, coñecido escritor galego e cualificado etnógrafo, nado en Ourense no ano 1884, atopaba nestes dous días de festa

unha representación simbólica da guerra dos sexos.

De seguido temos o “Domingo Corredoiro”, así chamado porque era cando realmente empezaba a correr o Entroido. Este domingo é o anterior ó de Entroido, e é neste día no que atopamos o tempo apropiado para o pregón do Entroido, no que se fan bromas, mascaradas e xogos, como por exemplo a corrida do galo, que consiste en colgar un galo dunha corda tendida entre dúas árbores, ou enterralo no chan coa cabeza fóra. Os mozos teñen que tratar de arrancarlle a cabeza coa man ou cun pao, e o que consegue matar o galo, lévao de premio. Para os máis cativos soltábase o galo nun recinto e os rapaces corrían tras el ata esgotalo.

Mais nin que dicir ten que durante os tres días fortes -Domingo, Luns e Martes-, é nos que se condensa a esencia da festa, onde prima a burla, a ironía, a sátira, os disfraces. Son días nos que o mundo se pon ó revés, nos que tanto a vertente burlesca coma gastronómica protagonizan a festa. Logo vén o “Mércores de Cinza”, populoso enterro da sardiña no que participan viúvas, curas, choronas... . Tras este día comeza a Coresma de xaxún. E xa por último queda o “Domingo de Piñata”, caracterizado por ter carácter netamente urbano; neste día realízase en certas localidades un xogo que consiste en romper cun pao, levando os ollos tapados, unha ola que pende dunha corda chea de auga, fariña ou confetti.

Como xa dixemos, Galicia é unha terra que conservou nalgunhas localidades formas curiosas de celebrar o carnaval. Cada bisbarra ten un xeito de manifestar o entroido, coas súas

peculiaridades, polo que convén fomentar, investigar e avivar estas vellas tradicións, un pouco esquecidas nalgunhas localidades galegas.

Entre as mascaradas que podemos destacar, de sobra son coñecidos “Os Cigarróns” de Verín, “Os Peliqueiros” de Laza, “As Pantallas” de Xinzo da Limia, “As Mómadas” en Cotobade, “As Madamas e Galáns” en Cobres, etc. Unha peculiaridade do Carnaval galego é que difire a celeración entre o campo e a cidade, pero en ambos a festa dá lugar a xogos e bromas. Entre as manifestacións urbanas podemos atopar “o Felo”, “o Meco”, ou “O Ravachol” en Pontevedra, “Os Merdeiros” de Vigo ou “Os Apropósitos Coruñeses”, entre outras.

Máis non cabe dúbida que unha das máis orixinais manifestacións do folclore galego no Entroido son os **Xenerais do Ulla**, que temos a sorte de vivilos de preto e os que lle imos adicar parte do noso traballo.

Os **Xenerais do Ulla**, que teñen un trazo definitorio pola súa vistosidade e connotación, é unha modalidade presente en ambas as dúas ribeiras do río Ulla. Por un lado, nestas festas lúdicas participan os habitantes dos Concellos de Teo, Vedra, Boqueixón e Touro e por outro os da Estrada, Silleda e Vila de Cruces. Centrándonos en Boqueixón imos analizar catro variantes: Ponte Ledesma, Codeso, Sergude e Lestedo, parroquias nas que dunha maneira ou doutra se mantén viva a tradición carnavalesca, que máis adiante analizaremos polo miúdo.

En toda a comarca do Ulla, nos días do Entroido os camiños e rueiros vense sorprendidos por unha variopinta tropa, presidida polos Xenerais, peza clave desta modalidade carnavalesca, a lombo de briosos e engalanados cabalos. O grupo está encabezado polos Correos, tamén chamados lanceiros, que son os encargados de avisar da chegada da tropa. Percorren así as parroquias perpetuando unha vella tradición, na que reina a risa e o bo humor de todo participante e da xente de a pé, días nos que mozos e mozas, vellos e vellas olvidan as penas e tristezas, engalanándose e vestíndose con variados e orixinais disfraces para meterse coa xente e facer rir, trátase de pasar bos momentos, ó tempo que un tamén se diverte, xa que estes días son propicios para a troula e o bo xantar. Outro compoñente importantísimo do entroido é a gastronomía. Non falta nestes días en ningunha casa o lacón con grelos e chourizos como prato forte, acompañado por sabrosos doces como as orellas ou as filloas.

Dentro dos Xenerais do Ulla participan unha serie de personaxes que son significativos en cada un dos lugares onde se celebra este tipo de Máscaras, que tamén así se chama esta

singularidade carnavalesca pola xente das nosas aldeas. Son toda unha serie de figuras das que non nos podemos esquecer, que conforman e dan vida a esta modalidade característica de celebrar o Entroido, presente en toda a comarca do Ulla.

A chamada Tropa, sendo unha das partes máis coidadas dun desfile, é a que leva a meirande tarefa para que o Entroido resulte o máis atractivo posible. Dentro da mesma, atopámonos coas seguintes figuras e personaxes:

Coro: formado por nenos e nenas vestidos co traxe tradicional galego, dispostos cos mellores adobíos. Aínda que dentro da mascarada sempre houbo un coro, a utilización do traxe rexional dentro do mesmo é máis recente, antigamente tamén tiñan cabida nel os mantóns de manila, traxes de voda, etc. O coro está guiado polo Director, vestido cunha

Directores da parranda

“chaquetilla”, polo xeral vermella, e pantalón branco, cunha “gorreta” engalanada con adobíos diversos e cintas colgando e que porta a correspondente batuta para exercer a súa función. Este coro tamén está protagonizado por unha Directora engalanadamente vestida. Esta agrupación é a encargada de recitar as coplas de Carnaval, ensaiadas varios días antes da festa para que todo saia ben. Os compoñentes do coro van en dúas filas encabezadas polo Director pola dereita e a Directora pola esquerda xirando en direccións opostas. A parranda na actualidade substitúe na maioría dos casos a esta figura.

Músicos: son os que acompañan ó coro tocando pezas tradicionais galegas, por todas e cada unha das aldeas que percorren.

Abandeirado: persoa encargada de portar a bandeira de España. Vai diante do coro, vestido co seu vistoso uniforme e montado a cabalo. É o primeiro en saír no desfile da tropa cando esta comeza o seu percorrido.

Centinela: paisano que vixía o territorio supostamente a invadir. Ten o labor de darlle o alto ó primeiro correo e representa o primeiro atranque verbal. Este personaxe pertence hoxe á mesma comitiva nalgúns lugares, pero hai anos era alleo á esta, sinxelamente era un espontáneo que estaba disposto a defender a territorialidade e poñía en dificultades verbais e mesmo materiais o avance da comitiva.

Correos: dentro da tropa participan polo xeral dous correos. Son os encargados de anunciar coa súa presenza a chegada da comparsa ás aldeas. E para facerse notar e que todos os veciños teñan en conta a súa chegada adornan os cabalos con cascabeis ou campaiñas. Antigamente, ademais de anunciar a chegada dos xenerais, tiñan que pedir permiso en cada aldea para que permitisen o paso da comparsa pero esta, como algunhas outras características da mascarada dos Xenerais, fóronse perdendo co paso do tempo.

Xenerais: sen dúbida son os protagonistas da celebración desta peculiar e distinguida manifestación dos carnavais á que dan nome. Polo xeral participan de seis a oito xenerais en

Alto en Sergude

cada mascarada. Destacan pola vistosidade dos seus traxes, xa que levan unha chaqueta chea de entorchados, enfeites, charreteras, bordados, dúas bandas cruzadas coas cores da bandeira española e galega, medallas, faxíns e espada. Pero o que máis destaca, sen dúbida, é o adornado sombreiro con longas e rechamantes plumas de pavo real, xeneralmente coñecido co nome de tricornio, bicornio ou ros. Os seus cabalos locen un espello na testa e tamén van moi adornados con plumas e plumachos. Son os Xenerais os encargados de dar os atranques e as vivas.

A Comparsa: representa esta figura o conxunto máis complexo e heteroxéneo dunha carnavalada, formada polas agrupación de todas as personaxes antes descritas, que en todo o seu actuar e camiñar por as aldeas da parroquia seguen unha orde máis ou menos ríxida, na que todas e cada unha das personaxes teñen unha función previamente establecida. En primeiro lugar van os Correos, que son os que anuncian coa súa presenza a chegada da mascarada. Logo dos Correos segue polo menos un Xeneral, que é o que guía ó Coro e ós músicos. A poucos metros do primeiro Xeneral vai o Abandeirado, e xa pechando a comitiva van montados nos seus cabalos o resto dos Xenerais.

A Parranda: vén sendo o grupo máis informal do Entroido, na que teñen cabida todo tipo de disfraces e oficios, sendo estes a parte máis importante desta, tanto polo número de participantes como pola súa variedade e vistosidade. Tiveron os oficios unha moi sinalada presenza nos antigos desfiles. A modo de exemplo, sinalar os "carabineros", oficio obrigado daqueles antigos desfiles, substituídos hoxe pola parella da garda civil. Pero sen dúbida o factor máis decisivo nestes cambios é a influencia dos medios de comunicación, o que supón a aparición

de figuras na parranda que representan persoeiros políticos, actores, personaxes do corazón... en definitiva, xente da vida social corrente. Forman parte obrigada da parranda os músicos, que case sempre visten chaqueta branca e pantalón escuro e tocan polo xeral música tradicional galega.

Outro elemento característico do Entroido do Ulla son as “Vivas” dadas polos Xenerais e que manifestan unha expresión de vida. Os Xenerais percorren todas as casas da parroquia, acompañados dun membro da comisión organizadora que é o encargado de recoller a achega económica de cada persoa que recibe unha viva, ben sexa da parroquia ou de fóra desta. Na eira de cada veciño o Xeneral lanza unha viva ó xefe de familia. Un elemento importantísimo para dar as vivas á xente de fóra da parroquia, é que se manifeste a parroquia de nacemento e a de residencia.

Pero do que non nos podemos esquecer ó falar dos Xenerais do Ulla é do verdadeiro encontro entre xenerais, coñecido como **Atranque ou Alto**. Este é un dos intres máis esperados por todos. Trátase dunha loita dialéctica entre dous ou máis xenerais que pertencen a bandos opostos, dialéctica que irá subindo de ton, sendo as palabras cada vez máis aldraxantes e duras. Mais polo xeral todos os atranques nos seus diversos tipos teñen a mesma base: representan o enfrontamento entre dous bandos, que terminan

por facer as paces e exaltar a amizade. Normalmente os versos están preparados e ensaiados para que este día só haxa que recitalos o mellor que se poida, pero antigamente producíanse atranques entre parroquias, segundo din os nosos maiores, nos que as coplas eran improvisadas. A idea era que os da parroquia invasora tiñan que contestar ben ás cuestións que se lle presentaban na copla. En tempos de antano tamén se facían os chamados atranques de aldea, nos que un veciño dunha aldea saía ó camiño e lle daba un alto ós xenerais, pero este tipo de atranques fóronse perdendo co paso do tempo, e hoxe por hoxe só se conserva

o Atranque celebrado no campo da festa, que ten lugar ó final do día, xa unha vez que a comitiva percorreu toda a parroquia.

Todas estas figuras e personaxes son indispensables para entender o significado dos Xenerais do Ulla. Fixemos un repaso xeral, a pesar de que cada lugar ten as súas peculiaridades e singularidades na celebración desta tradición carnavalesca. Se temos isto en conta, todos nos podemos facer unha idea do que é o Entroido do Ulla. O que si hai que especificar, é que hoxe por hoxe non se conservan todas as figuras, na maioría dos lugares. En Boqueixón, zona que temos analizada, non se conserva a figura do Abandeirado, nin a do "Sentinela", que segundo din os nosos maiores xa hai anos que non se escenifican este tipo de personaxes.

Unha vez feito un percorrido e análise do que significa a mascarada dos Xenerais do Ulla, imos centrarnos no que se conserva hoxe en día no Concello de Boqueixón, xa que son catro as parroquias que, dunha maneira ou doutra, conservan signos desta bela tradición carnavalesca, entre as que se atopan Ponte Ledesma, Codeso, Sergude e Lestedo, das que unha por unha analizaremos polo miúdo.

Xenerais en Ponte Ledesma

Ponte Ledesma é unha parroquia do Concello de Boqueixón na que sempre se celebraron unhas Máscaras espectaculares durante moitos anos, ata o 1997, último ano que esta parroquia celebrou os carnavais.

Nesta localidade celebrábase esta festa con todos os elementos típicos do Entroido do Ulla. O día propio sempre foi o Sábado de carnaval, e polo xeral participaban dous correos e nove xenerais, que tiñan a laboura de percorrer todas as aldeas da parroquia ataviados con vistosos e ricos traxes, con grandes penachos, montando engalanados cabalos e dando as “vivas”. Un exemplo de “vivas” en Ponte Ledesma é o seguinte:

Xeneral: *¡Oigan señores, digan todos a mi voz,
que viva el Señor Don Cándido Iglesias Rendo,
en compañía de su señora y familia!*

Todos: *¡Viva!*

Xeneral: *¡Viva la máscara más brillante de San Salvador de
Ponte Ledesma!*

Todos: *¡Viva!*

Xeneral: *¡Viva la gente que nos mira y rodea!*

Todos: *¡Viva!*

Xeneral: *¡Viva la música y siga!*

Todos: *¡Viva!*

Os xenerais tamén eran os encargados de dar os atranques, fermosas composicións feitas por xente da parroquia, dignas de escoitar e admirar. Destes atranques temos algún recollido.

En Ponte Ledesma os traxes polo xeral pedíanse en Brandomés, localidade veciña, moi coñecida pola vistosidade dos seus xenerais, xa que debido ó elevado custo destes, eran poucas as parroquias que tiñan este tipo de traxes en propiedade. Como dato significativo, dicir que o Sr. Fondal a quen nós entrevistamos, comprara no ano 1955 un traxe de Correo na Ulla, polo que xa daquela pagara mil pesetas, do que aínda conserva o ros (gorro).

Outra característica peculiar desta parroquia era a Parranda, na que todos os compoñentes ían vestidos igual, engalanándose cada persoa con tres panos: un color limón, un roxo e outro negro, que formaban parte do traxe, que tamén ía acompañado dos aquí chamados "chambergos" que eran os gorros cos seus correspondentes adobíos. Nesta parroquia non había coro, pero o que si había era a chamada Rumba (noutros lugares coñecida como charanga).

Introdúcese nesta localidade unha variación no atranque, que se celebra no linde da parroquia, onde un correo avisa ó xeneral da intención doutro xeneral de parlamentar, transcorrendo a pelexa dialéctica na fronteira de dous lugares.

O que si se conservou en Ponte Ledesma foi un elemento perdido noutras parroquias do Ulla, que é o “sermón do frade”, que representaba a un cura que ó remate da festa, se dirixía o público botando un sermón, no que se criticaba algún tema social e no que, polo xeral, se falaba de amores entre veciños, ou de temas picantóns. O sermón do ano 1997 dedicouse ás saídas nocturnas dos mozos e mozas; e temos a sorte de ter un sermón recollido de anos atrás.

Charanga 1948

Outra singularidade era o que os de Ledesma chamaban os paiaos, que eran os que ían a cabalo dun burro, tamén coñecidos polo alcume de moros.

E obrigada mención da que non nos podemos esquecer ó recordar os fermosos xenerais desta localidade, é citar a Xosé Neira Vilas, considerado unha das figuras máis importantes das letras galegas actuais, nacido en Gres (Vila de Cruces), conveciño noso, e que en tempos de antano compuxo coplas de Entroido para o coro de Ponteledesma.

No ámbito literario unha das manifestacións do entroido veñen recollidas en "*Memorias dun neno labrego*" obra deste autor na que relata aspectos significativos do Entroido daquela época, da seguinte maneira: "...na coresma sentínme máis ledo ca antes. Ó revés de todos. Din algúns que a coresma é tempo de poñerse tristes porque nos fai lembrar a morte. A nosa morte é máis a do Noso Señor. Paréceme que cavilar neso é bo para os vellos ... Non sei por qué hai xente que ten un tempo para cada cousa. Tempo de tolear no entroido e logo facer de choróns na coresma. Se non fose pola morte do meu tío, eu tamén sería así. «Para onde vas tolo, para onde van todos», di meu pai. Pero como o loito faime andar de coresma arreo, cando chega a coresma de certo atopo ós demais igual ca min. Peor ca min, pois se non me divirto de verdade, divírtome coa xente, que troca de carís segundo o calendario.

O derradeiro entroido, debido ós meus botóns negros paseino na casa. Mentres os demais trouleaban eu aturaba o encerro. Vin a mascarada dende o taboleiro.

Diante chegaron os «correos». Eran catro. Todos co seu par de luvas, pantalón branco e chaquetas relucintes. Viñan en facos pedreses, grarnidos con fitas e arreos do trinque, e cubertos de axóuxeres dente a testa ata o rabo.

Petaron á porta. Meu pai abriu e díxolles:

-Non hai entrada.

Significaba que, como estamos de loito, as máscaras non darían os «vivas» nin cantarían, nin nada diante da nosa casa. Os correos deron volta.

Pero eu vin todo dende o taboleiro, porque na outra banda do camiño están os de Cordal, que como non gardan loito por ninguén e amais deso gústalles a troula, deron «entrada».

Non tardaron en aparecer os xenerais. Montando cabalos galloufeiros (disque lles dan viño para que anden máis rufos), e lucindo traxes reclamantes, tricornios, botas, esporas. Sobor do peito levaban cruces e outras barrufalladas de follalata e aluminio. ¡Quen vía a Tomás da Eixola! Semellaba un espeto. Nunca tivera un cabalo de si. O outro ano fixera de frade.

Detrás dos xenerais viñan oito ou dez músicos da banda de Orazo, tocando marchas. Tamén apareceu un coro cantando a «Rianxeira». Un mozo levaba unha canda de foguetes e de cando en cando facía estalar algún... Un eito de xente viña detrás, ríndose cos «vellos». Tamén eu rin, anque máis ben tiña ganas de chorar por non poder ir o camiño. Rinme cunha banda de música que non era música nin farrapo de gaita. Armaban un estropicio coma para escorrentar o lobo. Cada cual bruaba a súa maneira. Os instrumentos eran de moito barullo: bombos, tamborís, trompetas, fiscornios e outros. Vestían roupa vella, chea de remendos. Tiñan a cara enfurruscada de negro. Levaban tallos atados á cueira con vimbios e corres de codeso.

Representación dun oficio. Ponte Ledesma 1948

Despois vin chegar varias cousas: unha vaca e máis un burro axugados, turrando por un carro no que ían dous aurgandenteiros coa súa alquitara; noutro carro, unha morea de palla, que seis homes, vestidos con carozas de xuncas, puxéronse a mallar no chan con cadanseu mallo, mentres cantaban copras axeitadas. E detrás dos malladores apareceu un fato de ferreiros, que pousaron no camiño unha zafra e borrraban derriba dela con martelos moi grandes, coma se estivesen domeando ferro. Disque en Sarandón e máis na Ulla arman cada estangurriada que dá xenio.

Un dos xenerais, brandindo unha espada na man dereita, berrou coma un perdido, agoirando que Xacinto do Cordal vivise por moitos anos na compañía da súa xente. E todos da cabalo respostaron a un tempo:

-¡Vivaaaa!

Tocou a banda, cantou o coro, comezaron a bruar os dos tallos, e Cordal, amais de entregarlle algún diñeiro ó que andaba ca caixa, veuse con xerras de viño para a porta. Convidaba a treu. A xente ría, cantaba, aturuxaba. Divertíanse todos. Todos menos eu, que aturaba detrás do taboleiro...”

E así, con esta magnífica descrición de cómo se corría o Entroido en tempos da xuventude de Neira Vilas, damos por rematado o percorrido dos briosos xenerais de Ponte Ledesma.

Traxe típico galego, 1948

Atranque en Ponte Ledesma (Año 1944)

Este Atranque foi feito polo Sr. Fondal de Ponte Ledesma, no ano 1944 despois da Guerra, no que se pode apreciar o resentimento pola mesma. Nel participan tres Xenerais. O remate foi modificado cun tema de actualidade, como é a voda do Príncipe Felipe. Este Atranque recítao o Sr. Fondal coa unha forte entoación, típica desta manifestación dos Xenerais do Ulla.

X1º: Buenas tardes caballero hoy te vengo a visitar, con mis fuerzas bien armadas dispuesto para luchar.

X2º: Si me vienes a insultar presumiendo de valiente tus poderes inhumanos pueden hallar en mis manos firme y segura la muerte

Dime quién era el valiente que te atreves a pensar que en este día de fiesta la muerte nos vas a dar.

Soy de la España inmortal y de su resurgimiento, el más seguro puntal y su más firme cimiento. Un hombre trabajador, que por su Patria se afana, el más noble defensor de la estepa castellana, como lo fue Don Pelayo en las altivas montañas del reinado de Asturias con sus enormes hazañas, y lo mismo Magallanes en la fértil osadía, y el gran Primo de Rivera en el África bravía. Con eso quiero decirte, que si entramos en acción, mis fuerzas en sus intentos seguirán siempre adelante, lanzando a los cuatro vientos misiles de largo alcance.

En contra de los misiles, dispongo de otros inventos y por eso no me asustan tus graves enfrentamientos, y lo verás comprobado si fuésemos a la Guerra, cuando escuches a tu lado el poder de mis granadas contra tus fuerzas lanzadas por el aire, mar y tierra.

Y contra tus imperios y el temblor de las granadas por mis combates aéreos las verá el sueño alcanzadas. Soy capaz de anublar el sol con mi aviación inmensa, descompondré la atmósfera y haré confundir las estrellas

y serán las bombas incendiarias único resplandor en la tierra, y si eso me fuese poco, aún no me dejo vencer, recurriré al invento de la química cruel.

X3º: Al escuchar en silencio, tan grandes barbaridades de poderes y ambiciones, yo no puedo contenerme sin exponer mis razones. Ante vuestra resistencia, se me agotó la paciencia y creció la indignación, por eso voy a decir y sin dar vueltas ni giros, por eso voy a deciros lo que pretendo hacer yo. Si el valor me lo consiente y mi fuerza no se acaba, aunque la tierra se abra interpuesta en mis intentos, uniré los cuatro vientos, y con ellos formaré un ardiente torbellino que todo queme y arrase la tierra por donde pase cuanto encuentre en su camino.

En ese caso veremos, buscar en nuestros terrenos medidas más convenientes, y los que hoy aquí presentes, aunque algunos no lo quieran, evitar de que no mueran, miles de almas inocentes y que millones de seres: hombres, niños y mujeres, queden sin Patria ni hogar, para siempre en la miseria sin poderlo remediar

Si tu lo quieres así yo por conforme me doy, y viviré desde hoy gritando con libertad, dichosos aquellos seres que mueren por la verdad, hombres de grandes poderes que al mundo traen la paz. Para conseguir la paz, es necesario avanzar en un término creciente diciéndole toda la gente: Por un mundo nuevo más noble y sincero formado y guiado por gente de honor, con voces humildes y com-

*padecidos dijimos unidos los niños de hoy;
¡No queremos guerra ! Odiamos el hambre,
queremos un mundo más justo y mejor, en el
cual los hombres vivan trabajando, luchan-
do y buscando la paz y el amor.*

*¡La Paz si! La Paz que todos los días, nos
den risas y alegrías, a todos los corazones,
puesto que la triste Guerra sólo esparce por
la Tierra; ¡Hambre, Miseria y Dolor! Triste-
zas y destrucciones.*

*Entonces marchemos todos gritando por
los caminos, diciendo que nuestros pechos*

*renuncian a los derechos que son de nuestros
vecinos.*

*Y por último señores, digan todos a mi
voz: ¡Que viva la paz y el orden bajo el rei-
nado de Dios!*

*Y vivan por mucho años, sirviendo a nues-
tra nación, la reina Doña Sofía y Don Juan
Carlos de Borbón, y al sustituirlo su hijo
tenga un reinado feliz, reinando con alegría
en la dulce compañía de Doña Leticia Ortiz*

Copla- Canción do Coro Ponte Ledesma (ano 1980)

Esta copla foi composta polo Sr. Fondal de Ponte Ledesma.

*Nas festas do Antroido, comemos cou-
sas boas, cacheira e chourizos envoltos en
filloas. Cacheira e chourizos envoltos en fi-
lloas, nas festas do Antroido comemos cou-
sas boas.*

*E despois de ben fartiños, saímos polos
camiños tocando polos outeiros música de
sachas rotas, pandeiretas (pun,pun) e cal-
deiros.*

*Neniños e nenas, mociños e mozas, velli-
ños e vellas saímos de troula (bis).*

*Galeguiños, galeguiños, nacidos na nosa
Terra, traballemos unidiños todos loitando
por ela.*

*Cando se termine a festa, pasen pola
nosa casa que temos pra convidalos: ¡Auga!,
carne e filloas sin tasa, un bon*

*viño do Ribeiro, para beber por unha xe-
rra, e por se non lle gustase, temos bon país
da nosa Terra.*

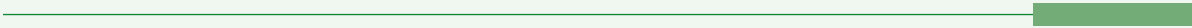
*E agora xentiña temos que marchar
toma-los airiños da veira do mar, toma-los
airiños da veira do mar, os aires fresquiños
que veñen e van.*

*Aquí estámo-los carnavalescos, que re-
corremos con gran emoción toda-las calles
das nosas aldeas entonando esta nova can-
ción.*

*Vos ven vedes as nosas casiñas, disper-
sadas por ahí, pero hoxe quedaron soliñas
pra reunirnos todiños aquí.*

*As mociñas cantaran, as neniñas baila-
rán, i os vellos entusiasmados, tamén poden
rebrincar tratando de recordar os seus tem-
piños pasados.*

*Aqueles que alegres son que conserven
ese don de vivir con alegría, pra vir ve-lo
festival que celebramos eiquí, Sábado de
carnaval (bis).*

Sátiras en Codeso

A parroquia de Codeso non conta coa tradición dos xenerais e correos, pero destaca pola seu carácter participativo e espectacularidade, no que toda a xente da parroquia goza xunto cos seus convidados e público en xeral do seu teatro popular. Celebran o Entroido polo xeral o Sábado de carnaval.

Varios centos de veciños seguen animadamente todos os anos as representacións de teatro popular que xa son habituais nesta xornada. Neste día grande, as cinco aldeas da pa-

roquia escenifican cada unha a súa obra no alto das carrozas cunha mezcla de ironía e bo humor, o que provoca fortes risos entre todo o público asistente.

Os veciños participantes traballan a reo con tempo de antelación na preparación das súas carrozas e cada aldea garda con moito segredo a escenificación que no día grande van representar. Incluso entre familiares e xente ben achegada se oculta a significación da súa carroza. Por tradición, o Sábado de carnaval cada unha das cinco aldeas mostra a súa carroza a saída da misa. Logo da comida, na que non falta unha boa cacheira, chourizos e filloas, e xa co bandullo cheo, comeza o percorrido por toda a parroquia. Xa á noiteña, logo de rematar o percorrido, reúnen-se todos no campo da festa. Unha vez alí sucédense breves e satíricas actuacións teatrais nas cinco carrozas dispostas para a ocasión, que tradicionalmente son seguidas por centos de persoas procedentes de toda a comarca. As carrozas, polo xeral, representan oficios, ou temas da vida social da actualidade. A modo de exemplo, un ano participaron: A farmacia da Raíña, Un Centro de Beleza en Ardesende, A Gardería de Santaia, Alambique de Engas, ou a Taberna O'Drinking da aldea de Casaldesuso.

As carrozas van acompañadas por unha comparsa, na que caben todo tipo de disfraces. Trátase dunha vellada, como din os nosos maiores, na que polo xeral se cantan coplas cómicas. Son o que os parroquiáns de Codeso chaman "charangadas". Outra das actividades característica desta localidade é a celebración dun baile de rapaces.

E xa cara ó remate da troula, chegan as sorpresas, xa que se organiza un concurso de disfraces e premios para as mellores carrozas e representacións, na que hai un xurado encargado de valorar vulgar, as máis orixinais e divertidas representacións.

Xenerais en Sergude

Sergude é unha das parroquias onde aínda se conservan con integridade practicamente todos os elementos e detalles tradicionais do Entroido do Ulla, sendo os actos máis rechamantes da xornada os desfiles de Xenerais e Correos, que percorren a cabalo todas as aldeas da parroquia lanzándolles “vivas” ós veciños.

Segundo recordan os máis vellos do lugar hai moitos anos atrás que se veñen celebrando os vistosos Xenerais do Ulla na parroquia de Sergude, pero contamos coa testemuña dun dos mellores xenerais da redonda, que nos recoñeceu que vén participando nas Máscaras dende o

ano 1957, sen faltar a esta cita ningún ano, salvo un no que estivo de loito. Polo que podemos dicir que xa ten amaestrada a súa voz garrida para dar eses belidos altos ou atranques, e vivas a todos os veciños e visitantes.

En Sergude, logo de días de intenso traballo preparando os carnavais e ensaiando coplas e atranques, prepáranse para a chegada do día grande, que nesta localidade sempre se vén celebrando o Domingo de carnaval. Nesta xornada mozos e mozas, maiores e non tan maiores, xa que toda a parroquia ten cabida na máscara, reúnense sobre as once da mañá na Casa Castro, xunto ó campo da festa, para

comenzar o percorrido. A iso das doce do mediodía, a comitiva bota a andar, xa que lle espera un longo día de traballo.

A Máscara sae do dito lugar e vai visitando aldea por aldea, todos os casais da parroquia, xa que non hai loito para o Entroido. É tradición en Sergude cada ano comezar o percorrido por unha punta da parroquia, polo que cada ano vai rotando o punto de partida. Se un ano se empeza pola dereita, ó seguinte tocaralle pola esquerda, para que non haxa preferencias, sendo sempre o mesmo lugar de reunión.

Encabezando a mascarada van os Correos, que normalmente sempre son dous. A súa función é a de ir comunicando polas distintas aldeas a chegada da máscara, chegando logo a Parranda e xa por último os Xenerais. Para facerse notar levan cabalos engalanados con cascabeis ou campaiñas, e van vestidos con lúcidos traxes, que se diferencian fundamentalmente dos traxes dos Xenerais no gorro, que é baixo e sen plumas.

Antigamente a Parranda (chamada así nesta localidade, mentres que noutros lugares se lle chama coro) ía visitando casa por casa, é dicir, porta por porta, e alí actuaba, pero duns anos para aquí a Parranda reúnese e canta no medio de cada aldea. Unha vez que chegan a cada lugar comezan a súa función: os membros da Parranda póñense en círculo e o Director e Directora desta, vestidos de gala, sitúanse na parte interior e dan voltas seguindo direccións opostas, movéndose con parsimonia e manexando unha pequena batuta para dirixir o s compoñentes desta. A Parranda canta coplas de carnaval que cada ano son distintas e polo xeral son compostas por alguén da parroquia. En todas as aldeas se cantan as mesmas coplas, que son distintas cada ano. Na dita Parranda teñen cabida todo tipo de disfraces, e cando esta remata a súa función, tócalles ós xenerais dar as vivas.

Polo xeral en Sergude van 9 xenerais, ataviados con vistosos traxes. Por riba da fermosa chaqueta levan dúas cintas cruzadas, unha coa bandeira española e outra coa bandeira galega. Van ao lombo de engalanados cabalos, cun espello na cabeza, adornados con belas plumas e plumachos. Levan tamén unhas cintas de cores colgadas das encabezadas e nos aparellos, e normalmente emperiquítaselle o rabo, no que tamén se lle colgan vistosas cintas. Son os Xenerais os encargados de ir casa por

casa dando as vivas, familia por familia, e se houberse invitados tamén se lle dan a estes. Unha vez rematado o seu percorrido reúnense de novo coa Parranda para seguir a súa andaina. Ó par de cada xeneral vai de casa en casa un membro da comisión organizadora, cun cepillo ou caixa, pedindo unha achega voluntaria en cartos para axuda dos gastos da festa. A medida que cada veciño vai entregando a súa achega, avísase a un dos xenerais para que lle lance unha viva. As vivas serán dadas por calquera dos xenerais participantes na máscara, mais o normal é que se turnen para dalas, e se repartan un pouquiño o traballo, xa que é agotador, de aí que ó longo da xornada xa non parecen os mesmos pola afonía e esgotamento da súa voz. No momento de dar as vivas o xeneral debe manterse en pé sobre os estribos e levantar a espada. Son dignos de escoitar aqueles xenerais que dan as vivas con voz forte e grave e con soltura, sen equivocarse no seu discurso. As vivas normalmente dáselle en cada casa ó xefe

Xeneral dando as vivas

de familia, pero tamén se lle poden e soen dar a aquelas persoas presentes, aínda que non sexan veciños desa aldea ou nin sequera da parroquia, iso sí, pero unha referencia que nunca pode faltar é que antes de lanzarlle a viva o xeneral ten que saber a parroquia de nacemento e a de residencia da persoa á que se lle dan, sendo este un símbolo co que se pretende afirmar a personalidade do ente parroquial, característica definitoria dos Xenerais do Ulla.

■ Poñamos agora un exemplo de como se dan as vivas na parroquia de Sergude:

Xeneral: *"Atención señores todos, digan todos conmigo una voz.
¡Viva la Sra. Doña Isabel Devesa Tato acompañada de su esposo y de toda su familia!"*

Todos: *¡Viva!*

Xeneral: *¡Viva la gente de su mayor aprecio!*

Todos: *¡Viva!*

Xeneral: *¡Viva el público que los mira y rodea!*

Todos: *¡Viva!*

Logo de dicir unha ou varias vivas e antes de dicir outra, o xeneral pode dicir: "¡Vuelvo y repito!", e dar outra viva igual á anterior. Cabe dicir que as vivas son a expresión dun desexo de vida.

Unha vez percorrida toda a parroquia, e xa entrando a noite, a comitiva volta para o campo da festa, onde se fai o encontro principal. Aquí agardan centos de persoas da parroquia e de fóra desta, desexosos de escoitar os fermosos "Atranques", chamados "Altos" en Sergude. Unha vez aquí todos reunidos reina a troula, a burla, e o sorriso xeneralizado de todos os asistentes, que nun momento ou noutro son sorprendidos por un xeneral para lanzarlle un viva, ou por algún membro da parranda con ganas de troula para facerlle algunha burla.

Así chegamos a un dos momentos máis esperados do día: os Altos, momento no que todos os asistentes prestan atención para poder escoitar os versos dos Xenerais, discursos que están preparados de antemán. Estas composicións son escritas por xente da parroquia, quedándolle ós Xenerais, só recitalos con ironía e retransa e ter a sorte de non enganarse no

seu papel. Nesta típica manifestación dos Xenerais do Ulla, que destacan pola arrogancia e orixinalidade das críticas, reflíctense dun xeito periódico situacións que afectan á convivencia parroquial e a temas que atinxen á política local, autonómica ou nacional, nos que por veces as referencias á actualidade dos medios de comunicación son tamén importantes.

Despois dos Altos, xa nos atopamos no remate do día grande do Entroido en Sergude, froito de moito traballo por parte da comisión organizadora, que nesta localidade cada ano corre a cargo dunha aldea, sendo a encargada da organización no ano 2005 a aldea de Noenlle. A laboura da comisión organizadora é correr con todos os preparativos para que no Domingo de Entroido todo saia ben. Encárganse de ensaiar as coplas, de ter preparados os altos e mesmo ensaialos. Unha das partes máis traballosas é a de buscar os traxes e os cabalos para os Xenerais, que debido ó custosos que son os traxes non é posible telos todos na parroquia. Aínda que Sergude ten en propiedade dous tricornios, catro traxes de Xenerais, unha “chaquetilla” de correo e unha “gorreta” do Director da parranda, así como algúns cabalos, o resto das vestimentas sóense pedir prestadas a parroquias conveciñas como Figueiras, Ames, Vedra, Marrozos, San Xulián, San Fins e Brandomés, entre outras. Anos atrás traían de Brandomés encabezadas americanas para os cabalos, feitas cunha volta de coiro e unha de prata, enfeites moi preciados que pouco a pouco se van perdendo, ou que os propietarios polo seu valor non son partidarios de prestalos.

E é así, entre risas e troula, como remata o Entroido en Sergude, e só queda axilizar o inxenio para os preparativos do ano que vén.

Despedida dun **Alto**, que tivo lugar nos carnavais de Sergude. No que se manifesta a exaltación da amizade e compañeirismo entre dous Xenerais, cruzando as súas espadas, logo de discutir longo e tendido con forte ironía e retransa.

*... Se falas desa maneira
terei que darche a razón
tomarémolle un viño
no carro da comisión.*

*Damoslle as gracias a todos
que Dios lle dea saúde
ata ano se volvedes
de parte dos de Sergude.*

*Que teñan un bo retorno
eso sería o primeiro
querémolle dar as gracias
eu máis o compañeiro.*

*Adiós xentiña querida
a todos en xeneral
esperamos vernos todos
o próximo carnaval.*

Alto en Sergude

(Ano 1962)

Este é parte dun alto, recitado polo Sr. Pérez de Sergude no ano 1962.

X1º: Retírate de aquí Perez non pises máis este terreno, xa sabes que che privei de saír do cuto perselo,

X2º: Hasme de decir quen eres que eu a ti non te conoso, burra máis grande ca ti non a hai en este contorno

X1º: Se ti non me conoces, voucho a decir enseguida, son o jefe deste pueblo e son che o general Vilas

X2º: Mala centeia te parta si ti elo general Vilas según din as riñas, andas roubando nas jaliñas.

X1º: Hai que mentira tan grande o que ti me tas contando, dixeron os veciños que te metías no baño.

X2º: Hai que mentira tan grande inda o outro día me dixeron que roubarás no tallo máis de 1000 pesos de jrelos.

X1º: Hai que mentira tan grande que nunca un jrelo roubei, e se algún me me dou Dios a aljunha nena llo dei (...)

Alto en Sergude

Alto dado no Entroido de Sergude polo xeneral Pérez e o xeneral Xosé.

*X1º: Presentate General Perez
que temos que discutir
si non te portas mellor
vas a ter que dimitir*

*X2º: Non pidas eso José
e menos nestes momentos
o que debías facer
e mandarme o Parlamento*

*X1º: Para mandarte o Parlamento
non está dacordo Daniel
di que eres despistado
sempre les por un papel*

*X2º: Pois non sei que vou facer
pra recobar a memoria
porque eu un emprego quero
anque sea na Moncloa*

*X1º: Terás que pensar moito
E refrescar a memoria
a ver cal foi a primeira
que manchou a túa honra*

*X2º: Pois eso vai selo malo
porque eu perdin o sentido
e dendes daquela fecha
teño que lelo escribindo*

*X1º: Entonces vexote mal
e non deixes de pensar
os malos pasos que deches
nunca os vas recuperar*

*X2º: Pois eu nunca che pensei
que eso che puidera ser
de ver cousas moi bonitas
e non lle poder valer*

*X1º: Si todos pensarán coma ti
érache moito querer
tiña que pasarse o tempo
e non se podía morrer*

*X2º: Pois eu tiven un engano
teño que reconcelo
veuse en moitos apuros
o General do Perselo*

*X1º: Ti sempre fuches sociable
e non debemos dudalo
fai moito tempo que levas
patilla de Legionario*

*X2º: Axudei moito nas máscaras
veno deben de saber
a Parroquia de Sergude
que foi a que me veu nacer*

*X1º: Así debíamos ser todos
esa era a solución
para que haxa boas festas
axudar á Comisión.*

Entroido en Santa María de Lestedo

No ano 1984 un grupo de veciños de Lestedo decidiron facer unha prolongación do Entroido do Val do Ulla mediante a exaltación dun postre intimamente ligado a esta festa, e así cando aínda non se secan as bágoas pola morte de Don Carnal, enterrado o Mércores de Cinza, a Festa da Filloa celébrase en Lestedo, ó domingo seguinte, no Domingo de Piñata.

A exaltación dun produto propio do Entroido, acompañado doutros como os chourizos, orellas doces... e regados con viño da terra, e a inclusión na Festa da Filloa dun tradicional concurso de disfraces fai sentir ó visitante que o Entroido aínda non terminou. A realidade dinos que en Lestedo, o Entroido remata o día da Festa da Filloa.

Foto: Estudio Miguel, S.L.

Tradicionalmente esta festa xunta unhas dez mil persoas, procedentes das comarcas de Santiago, Padrón, Barbanza, A Estrada, Deza, Arzúa,... principalmente, pero podemos atopar xente de calquer punto de Galicia e incluso do norte de Portugal.

Na celebración desta festa colabora unha parte moi importante dos veciños de Lestedo, tanto para a elaboración das filloas, como para a organización propiamente dita da festa, e o mesmo día na mesma celebración. O colectivo implicado na elaboración, (unhas cincuenta mulleres), na organización (vinte persoas) e na celebración da Festa (cincuenta persoas) supera ás cento vinte persoas que directa e indirectamente, e dende unha semana antes, colaboran para que cada ano se celebre o evento.

Con máis de vinte edicións, a Festa da Filloa, está consolidada como unha das principais citas gastronómicas no amplo abano de exaltacións que se desenvolven ó longo do ano en Galicia

CANCIÓN DE ENTROIDO (Santa María de Lestedo)

*Milleirós ten boas cortiñas,
bos prados e boas maceiras,
uns mozos moi arrogantes,
e unhas mozas churrusqueiras.*

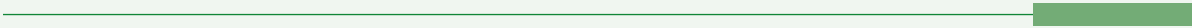
*Cachosenande é bonito
porque está moi no alto,
a veces cando ten frío
pon o chal do Pico Sacro.*

*Rubial é de longas veigas
para ti non hai comparación
que é o paraíso ignorado,
irmán do meu corazón.*

Foto: Estudio Miguel, S.L.

Bibliografía

- ✓ Daporta Padín, Xosé Ramón. *Entroido*.
Vigo: A Nosa Terra, D.L. 2003.
- ✓ Federico Cocho de Juan. *O Entroido Galego*.
(Vigo) A Nosa Terra, D.L. 2000.
- ✓ Federico Cocho de Juan. *O Carnaval en Galicia*.
Ed. Xerais, 1990.
- ✓ Mariño Ferro, Xosé Ramón. *O Entroido e os praceres da carne*.
Sada: Edicións do Castro, D.L. 2000.
- ✓ Concepción Mummy Rubial, Amancio Castro González; ilustracións, Xaime Asensi.
O Entroido. Colectivo "Ollo de Sapo", Vigo: Ir Indo, 1998.
- ✓ Arca Caldas, Olimpio. *O Entroido no Ulla: medio século dos xenerais estradenses*.
Pontevedra: Deputación Provincial, Servicio de Publicacións, D.L. 1995.
- ✓ Fraguas Fraguas Antón. *Do Entroido*.
Santiago de Compostela: Museo do Pobo Galego, 1994.
- ✓ López Gómez, Felipe-Senén, *O Entroido: coñecemento do medio cultural galego*.
A Coruña: Bahía edicións, 1994.

- ✓ Neira Vilas, Xosé. *Memorias dun neno labrego*. Edicións do Castro, S. A., 2002.
- ✓ *El Entroido en Galicia*: exposición del 20 febrero al 1 de marzo, Casa de Galicia, Madrid (Realizada polo Museo do Pobo Galego: concepción, montaxe e textos, María Xosé Fernández Mariño, Rosa Mª Méndez García, Belén Saez-Chas Díaz. Madrid: Casa de Galicia, D.L. 1995.
- ✓ González Reboredo, Xosé Manuel. Mariño Ferro, Xosé Ramón. *Aportación al Estudio de la fiesta de Carnaval en Tierras de "A Ulla"*, Artigo de Gallaecia, nº 9-10. Edicións do Castro 1987.

